

संपादकीय

॥ न मे भक्त प्रणश्यति ॥

नौदल दिन आणि महाराष्ट्राचे नाते

भारत हे जगातील एकमेव असे राष्ट्र असावे की ज्याच्या तिन्ही सीमा या समुद्र किंवा सागराने वेढलेल्या आहेत. जगात असेही देश आहेत की ज्यांच्या चारही बाजूंना समुद्र असतो. परंतु भारताची भौगोलिक रचना लक्षात घेतली तर इकडे पश्चिमेकडे गुजरात महाराष्ट्रापासून सुरू होणारा समुद्र खाली थेट कन्याकुमारीपर्यंत एकमेकांना जाऊन मिळतो. कन्याकुमारीला मिळणाऱ्या प्रशांत सागरापर्यंत असा एक मोठा सागरी पट्टा हा भारताच्या सीमावर्ती भागात मोडतो. भारतात जे काही आक्रमक आले त्यातल्या जवळपास सगळ्यांनीच समुद्र मार्गाचा वापर केला होता. अगदी ब्रिटीशांच्या ईस्ट इंडिया कंपनीलासुद्धा भारताच्या या सागरकिनाऱ्यांनीच आकर्षित केले होते असे म्हणता येईल. पूर्वीच्या काळी तर आंतरराष्ट्रीय व्यापाराकरीता याच समुद्र मार्गाचा जास्त वापर केला जात होता. भारताला लाभलेली ही सागरी सीमा भौगोलिकदृष्ट्या जरी महत्त्वाची असली तरी एकूणच देशाच्या अर्थव्यवहारासाठीसुद्धा ती मोठी सागरी संपत्ती ठरते यात काही शंका नाही. सागरी सीमा आणि संपत्तीचे हे महत्व सर्वप्रथम छत्रपती शिवाजी महाराजांनी ओळखले. आणि चारशे वर्षांपूर्वीच त्यांनीच सर्वप्रथम मराठा आरमाराची उभारणी केली होती. आज ४ डिसेंबर भारतीय नौदल दिवस म्हणून साजरा होतो. १९७१ च्या भारतपाकिस्तान युद्धात याच दिवशी पाकिस्तानचे विशाखापट्टणम बंदरावर होणारे आक्रमण भारतीय नौदलाने यशस्वीपणे परतवून लावले आणि त्या युद्धात भारताचा विजय झाला. म्हणून हा दिवस नौदल दिवस म्हणून साजरा होतो. परंतु एकूणच देशाच्या समुद्र सीमांचे, आरमाराचे किंवा नौदलाचे महत्व लक्षात घेतले तर या सागरी सीमांच्या सुरक्षेचा श्रीगणेशा हा छत्रपती शिवाजी महाराजांनी केला. म्हणूनच खऱ्या अर्थाने या सागरी साम्राज्याच्या संवर्धनाचे सम्राटही छत्रपती शिवाजी महाराजच ठरतात. एकूणच देशाच्या नौदल इतिहासात महाराष्ट्राचे असलेले हे मूलभूत योगदान प्रकर्षाने लक्षात घेतले गेले पाहिजे. आज आपण लक्षात घेतले पाहिजे आणि त्याचा तितकाच सार्थ अभिमानही बाळगला पाहिजे.

तिन्ही बाजूंची सागरी सीमा

आज जगातल्या सगळ्या प्रमुख नौदलांशी स्पर्धा करू शकेल अशा अत्याधुनिक स्वरूपात भारतीय नौदल कार्यरत आहे. जगातले पाचव्या क्रमांकाचे नौदल म्हणूनही त्याचा लौकिक आहे. या लौकिकाचे महत्त्वाचे कारण म्हणजे काही हजार किलोमीटरचा समुद्रकिनारा आणि त्याचे तितक्याच काटेकोरपणे संरक्षण करण्याची जबाबदारी या नौदलावर येऊन पडते. नौदलाचा आकार लक्षात घेतला तर पन्नास हजार राखीव कर्मचाऱ्यांशिवाय पासष्ट हजार सक्रीय नौदल सैनिक त्यांना ३०० साहाय्यकांचा ताफा शिवाय ३०० विमानदेखील नौदलाच्या मदतीला असतात. जवळपास १५५ युद्ध नौका अत्याधुनिक स्वरूपाची शस्त्रसज्ज हेलिकॉप्टर्स, सी हॅरियर्स, अशा लढाऊ विमानांचा ताफा आणि अलिकडेच या ताफ्यात सहभागी झालेली आधुनिक अशी संकुश पाणबुडी अशा जवळपास अकरा पाणबुड्या नौदलामध्ये

आहेत. छोट्या युद्धनौकांचाही तितकाच मोठा ताफा नौदलाकडे आहे. काही युद्धनौका तयार करण्याचे कामही नौदलाकडून होत असते. देशाच्या पश्चिम आणि पूर्वकिनाऱ्यांवर नौदलांचे मुख्यालये आहेतच. परंतु दिल्लीतून या संपूर्ण व्यवस्थेवर लक्ष ठेवले जाते. दोन वर्षांपूर्वीच छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या आरमाराचे असलेले चिन्ह नौदलाचे अधिकृत चिन्ह केले गेले. १९३४ मध्ये ईस्ट इंडिया कंपनीने रॉयल इंडियन नेव्ही अशी जरी त्याची सुरुवात केली असली तरी आज या नौदलाच्या यशस्वीतेचा इतिहास हा सतराव्या शतकापर्यंत महाराष्ट्राशीच येऊन मिळतो. आज जगाची स्पर्धा करणारे हे नौदल अधिकाधिक भक्कम केले जाते आहे. कारण बाह्य धोकेदेखील तितकेच वाढलेले आहेत. १९७१ साली पाकिस्तानने केलेला प्रयत्न किंवा चीनसारख्या राष्ट्राकडून भारताच्या समुद्र हद्दीमध्ये अनेकवेळेला ढवळाढवळ करण्याचा प्रयत्न झाला. खरे तर ज्या देशाच्या तीनच सीमा या समुद्राने वेढलेल्या आहेत त्या देशाला आपल्या हद्दीतील समुद्रावर अत्यंत काटेकोरपणे लक्ष ठेवणे गरजेचे ठरते. आज ती कामगिरी भारतीय नौदल यशस्वीपणे पार पाडतो आहे. नौदलाच्या घोषवाक्यात शं नो वरूण: असा शब्दप्रयोग आहे. वरूण याचा अर्थ जल या अर्थाने घेतला गेला आणि या जलदेवता आमच्या प्रसन्न असो अशाप्रकारची मागणी त्यातून केली गेली आहे.

सतत आधुनिकीकरण

आताचे तर आर्टिफिशियल इंटेलिजन्सचे युग लक्षात घेतले तर सर्वच प्रकारच्या संरक्षण सिद्धतेमध्ये अमूलाग्र बदल करण्याची वेळ येऊ शकते. मनुष्यशक्तीबरोबरच तितकीच भक्कम तंत्रशक्ती वापरावी लागणार आहे. हल्ला, आक्रमण किंवा संकट निर्माण करण्यासाठी शत्रूला प्रत्यक्ष माणसं तिथे पाठवण्याची आवश्यकता राहिलेली नाही. आता वेगवेगळ्या अत्याधुनिक साधनांचा वापर करून आपले उद्दीष्ट साध्य करता येऊ शकते. म्हणजेच काळाबरोबरही देशाची संरक्षण सिद्धता अद्ययावत करणे क्रमप्राप्त झालेले आहे. अर्थातच भारताच्या तिन्ही दलांमध्ये ही प्रक्रिया अखंडपणे सुरू आहे. त्याबाबतचे संशोधन आणि विकासही सतत सुरू असतो. यासाठीच डीआरडीओ म्हणजेच डिफेन्स रिसर्च अँड डेव्हलपमेंट ऑर्गनायझेशनची स्थापना केली गेली आहे. एकेकाळी जगातल्या सगळ्याच मोठ्या राष्ट्रांच्या दबावाखाली वावरणारा भारत आज स्वदेशी बनावटीची संरक्षण सामुग्रीही तयार करतो आहे. जगातल्या अनेक देशांनाही त्याचा पुरवठा करतो आहे. म्हणूनच जगातले प्रमुख देश आज या भारतीय संरक्षण दलाचा धाक बाळगून आहे असे म्हटले तरी चालेल. आजच्या या नौदल दिनाच्यानिमित्ताने भारतीय सागरी सीमांचे महत्व अधोरेखित होते. आणि महाराष्ट्राचं नौदलाशी असणारं महत्वपूर्ण नातंदेखील तितक्याच अभिमानाचे औचित्य ठरते. नौदलाची यशाची परंपरा आणि नौदलामध्ये सहभागी होण्यासाठी भारतीय तरूणांकडून मिळणारे प्रोत्साहन या गोष्टीदेखील नौदलाच्या प्रतिष्ठेचे आणि कार्यक्षमतेचे निदर्शक ठरतात.